שני לוחות הברית — כלל ברייתות

כלל ברייתות ברייתא דלא תני בי ר' חייא שבשת' היא לא תחובו מינה כי מדרש' הכלל הזה בסוף חולין (קמא, ב) גמר' הנוטל אם על הבנים וכתב רש"י ז"ל שאלו סדרו את הבריית' ודקדקו בדברי כל חכם לומר כמו שאמר אבל יש תנאים הרבה שמוסיפין על משנתם בדדמי והטעם שנמצא ברייתות משובשות מפני שכששומעין איזה דין מאיזה תנא באים הם מעצמם לתת טעם לדבריו וכפי הטעם היו מולידים איזה דין בנוש' אחד וכותבים בשם התנא ההוא שכך אמר ועל האמת התנא לא אמר כך לעולם ע"ש בסוף חולין בשטה ההוא דהנוטל אם על הבנים:

ברייתות המובאות בתלמוד לפעמים בארוכה ולפעמים בקצרה ולפעמים מביא המקשן ברייתא ולא היה צריך להביא לענין קושייתו אלא הרישא ולא הסיפא. וכן לפעמים הריש' הוא ענין בפני עצמו וא"צ להביא אלא הסיפ' ודרך ראשי ישיבות הוא לתרץ לומר שאם לא היה מביא הכל היינו יכולים לומר תירוץ על קושייתו אבגל עתה מוצא סתירה ע"ז התירוץ מכח הסיפ' שמביא וכו' באמת זהו דרך ישר ובתנאי כשהוא בדרך קרוב רצוני לומר שסתירת זה התירוץ נראה מיד בהיתור שמביא אבל אם הוא בדרך פלפול רחוק קודם שמוליך הסתירה דבר זה אינו אמת שיהיה כך בדעת המקשן אבל ענין האמיתי הוא מה שמצאתי כתוב בשם הרב ר' יצחק דילאו"ן ז"ל כי מפני שיש צורך באותה ברייתא לקובעה בתלמוד ככל תנו רבנן הקבוע בהתלמוד והואיל ואתית הברייתא בפי המקשן הובאה כולה. ונראה לי כי המקשן לא הביא בדבריו רק מה שהיה צריך ממנו להקשות רק המסדר הגמ' העתיקה כולה מפני הצורך שיש בה לקובעה בתלמוד:

בברכות פי' מי שמתו (כה, א) לית הלכתא כהא מתניתא דלעיל דתניא לא יקרא כו' וכן תמצא בהרבה מקומות שדחה ברייתא אחת בשביל ברייתא אחרת בשלמא אם היה דוחה מכח משנה הוה שפיר זצ"ל דמסתבר טעמ' דברייתא אחרת יותר והשכל נוטה לדבריה ע"כ בחר בה:

כתב בהליכות עולם זימנין ניחא ליה לתלמוד' להקשות או לפשוט מבריית' ואע"פ שהיה יכול להקשות ולפשוט אותו דבר ממשנה וכגון שהברייתא מפורשת יותר כי הא דפרק איזהו נשך (ב"מ סב, ב) והתניא אין פוסקין ואע"ג שמשנה היא לקמן אלא משום דלא מסיים בה בהדי' יצא השער פוסקין כדמסיים בבריית' לכך ניחא ליה לאתויי מברייתא וכן בהרבה מקומות. ומטעם זה נ"ל לתרץ מאי דקשה בשמעתא קמייתא דברכות (ב, ב), דאמרינן התם במערב' בעו מיבעי' האי ובא השמש וטהר ביאת שמשו או דילמ' ביאת אורו והדר פשטי' מבריית' דקתני וסי' לדבר צאת הככבים וכו' ומן המשנה היה יכול לפושטה דקתני משעה שהכהנים נכנסים כו' אלמא ביאת שמשו הוא אלא דניח' ליה טפי למפשט מברי ת' הואיל ומפורשת יותר מהמשנה דקתני בהדי' וסי' לדבר כו' עכ"ל ע"ש ומטעם זה נ"ל לתרץ כו' היינו לפי' רש"י ז"ל שם אבל לדברי התוספות שם ניח' וע"ש בתוספות (ברכות ב, ב, ד"ה דילמא) מה שהוקשו על רש"י ולעניות דעתי נראה להליץ בעד רש"י שבדברי מערב' דבעי ליה מבעי' אם טהר יומא או טהר גבר' שם גם כן רש"י מפרש כדברי התוספות דהבעי' היא על דין תרומה שאוכלים אותו בהערב שמש. אם הערב שמש רצוני לומר בתחילת השקיעה או לאחר גמר השקיעה כשפנה היום. ומה שלא פירוש כן לעיל בדברי המקשן ממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש הוא כו' והתנא הודיענו במלותיו הקצרות אחת שהוא שתיים דהיינו זמן ק"ש וזמן אכילת תרומה כי באכילת תרומה איכא למטעי ולפרש קרא ובא השמש וטהר טהר נברא. אבל בתנ' חזינן שעל כרחך הפירוש הוא טהור יומא דאלו טהר גברא אין זה בערבית והתנ' קאי על ק"ש דערבית והודיענו כשהוא טהר יומא הוא זמן ק"ש דערבי' ומקשה תלמוד' מנא ליה להתנ' דבר זה דלמ' באמת וטהר פירושו טהר גבר' ואז מוכרח לפרש דלעיל הכוונה היא במ"ש טהר גברא דהיינו בהכאת קרבנותיו דאל"כ אלא פי' תחילת השקיעה:

היה קשה מה מקשה המקשן ממאי דלמא טהר גברא כלומר ומנא ליה להתנא שהוא טהר יומא סוף שקיעה דלמ' באמת התנ' ס"ל שהוא טהר גבר' דהיינו תחילת שקיעה וגם תחילת נקרא ערבית שמתחיל החמה להעריב והא דאמר אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים כו' הזכיר צאת הכוכבים לפי האמת אבל לענין פירוק' הוא מתורץ אף אם היה הדין בתחילת שקיעה וק"ל. ע"כ צריך לפרש מנ"ל להתנ' דלמ' הוא טהר גברא דהיינו זמן הבאת קרבנות וזה ע"כ לא ס"ל להתנא דהא הבאת הקרבנות הוא ביום בשחרית ולא בערבית אבל אח"כ בבעי' דבעי במערב' ולא היו יכולין לפשוט ממתני' דהכא ע"כ הפירוש הוא דהבעיא היא אם בתחילת שקיעה או בגמר השקיעה והוצרך לפשוט מהברייתי' דהוא בגמר שקיעה דהא תני בה צאת כוכבים וטהר יומא הוא צאת הכוכבים כי פנה היום ובזה מסולק רש"י מהתמיות שתמהו התוספות עליו והא דכתב רש"י בפשיטות' דמערב' וז"ל מברייתי' דקתני לקמן בשמעתין שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וראייה לדבר צאת הכוכבים ש"מ אין כפרתן מעכבתן עכ"ל. הנה נראה מתוך דברי רש"י שגם בדברי מערב' היתה הבעי' דלמא טהר גבר' זמן כפרה מדנקט רש"י בלישני' ש"מ אין כפרתן מעכבתן אומר אני דאין זה כלום כי רש"י ס"ל לפשטה דמשנה דהערל (יבמות עד, ב) דהעריב שמשו אוכל בתרומה היה נראה לפרש קודם הלילה רק כשמתחיל להעריב והמשנה בכאן אשמועינן בקוצר מה דתנן בהערל:

והמשנה דהערל פשטה דלישנ' משמע בהעריב השמש דהיינו קודם השקיעה ואם כן מה פשיט מברייתא אולי הברייתא חולקת ע"ז אמר רש"י ש"מ אין כפרתן מעכבתן כלומר מדחזינן דהברייתא דורכת בדרך המשנה שלנו כי גם בברייתא קשה למנ"מ הזכיר תרומה לימ' הזמן ק"ש לבד אלא התנ' דברייתי' הוא התנא דהמשנה דמלת' אגב אורחא קמ"ל. ממיל' חזינן דהעריב שמשו אוכל בתרומה דתנן הכוונה הוא גמר הערבה דהיינו כי פנה יום והוא צאת הכוכבים כן נלע"ד ליישב דברי פה קדוש רש"י ז"ל. נמצא הראיה שמביא הליכות עולם מריש ברכות אין ראיה היא ומ"מ הכלל היא אמת דניחי ליה לתלמודא להביא הברייתא המפורשת בה יותר מהמשנה. וכ"כ התוספות פ"ט דנידה. בפרק כל כתבי (שבת קמא, ב) גבי כל המזיקין נהרגין בשבת מתיב רב יוסף וכו' עד א"ל רבי ירמיה מאן נימ' לך דמתקנ' היא דילמ' משבשת' היא וכן תמצא בכמה מקומות ובמקצת מקומות תמצא דמבי' ברייתא ומאי דאתמר עלה מאמור' ואע"פ שלענינינו לא היה צריך לדברי האמורא פי' המחברים דהוא משו' דלא לימ' משבשתא היא אייתי מאי דאמר עלה האמור' דמאחר שההוא אמור' גרסה ש"מ מתקנת' היא ועל הרוב מקשה מברייתי' ולא חש להא דאולי משבשת' היא כלל הענין הוא דכל ברייתי' דלא מתניי' בי ר' חייא ור' אושעי' משבשת' היא רק הבחינה לבחון אם מתניא בבי רבי חיי ור' אושעי' הוא אם הברייתא היא שגורה בפי הכל בפי כל בני הישיבה ומוסרים אותה להתלמידים והתלמידים לתלמידיהם זו הברייתי' היא בחונה שהוא מיתניי' בי ר' חייא או בי ר' אושעיא:

כשאינה מפורסמת לכל צריכה חיזוק להביא דברי אמורא שהיה מומחה בדורו ששנאה נמצא היתה קבלה בידו שהיא מיתניי' בי ר' חייא או ר' אושעי'. וכשאין לא זה ולא זה משבשת' היא ואז אומר בלשון נקיה דלמא משבשת' היא מאחר שאין לנו בה קבלת מפורסמת ולא על פי יחיד מומחה:

ברייתא דאוקמוה בהדא מתרי אוקימותות והאמור' אוקמה באוקימתא דלא ס"ל והוה מצי לאוקמה באוקימת' אחריתי דס"ל הכי וקשה למה לא אוקמה אוקימת' דס"ל הכי וי"ל משום דהאי אוקימת' היא דחוקה בלישנ' דפשטה דברייתי' כי הא דפ' שור שנגח את הפרה (צ, א) גבי הא דקתני גונח משלם את הכופר רובע אינו משלם את הכופר דמיקי לה אביי דרובע ברבעה ולא קטלה רבי מוקי לה ברבעה וקטלה ואפ"ה אינו משלם כמו בקרן משום דקרן כוונתה להזיק רביעה אין כוונתה להזיק ואמרינן במאי קא מפלגי ברגל שדרסה ע"ג תינוק קא מפלגי פי' דרבא ס"ל דפטור הרגל כיון שלא כיון להזיק וה"ה לרובע ואע"ג וירבא ס"ל בפר' קמ' דרגל שדרסה ע"ג תינוק חייב ואפ"ה מוקי לה הכי משום דפשט' דברית' יותר משמע ברבעה נקטלה כדאיתא התם ודכוותה טובא: